

**РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ
“ІСТОРІЯ АСТРОНОМІЧНОЇ ОБСЕРВАТОРІЇ
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА”**

Софія АПУНЕВИЧ

Кафедра експериментальної фізики
Львівський національний університет ім. Івана Франка
вул. Кирила і Мефодія 8, Львів 79005
e-mail: sofya.apunevych@gmail.com

Редакція отримала статтю 6 жовтня 2013 р.

Вихід друком “Історії Астрономічної обсерваторії Львівського національного університету імені Івана Франка” збігся у часі з двома значними датами – 350 років заснування Університету та 240 років від заснування Астрономічної обсерваторії. Обсерваторія є невід’ємною складовою Львівського національного університету імені Івана Франка і упродовж всієї історії працювала на його добре ім’я. Рецензована “Історія” видана в такому обсязі вперше й побачила світ завдяки підтримці Університету.

Беручи до рук це опатне видання, сподіваєшся віднайти щось нове, що має вразити, зворушити, спонукати до подальшого пошуку. Книга читається на одному подиху. Детально та фахово представлено історію Астрономічної обсерваторії від моменту створення у XVIII сторіччі до сьогодення. В оригінальній манері, притаманній авторам, яка поєднує науковий фактаж та особистий погляд, проілюстровано розвиток практичних та наукових напрямків, які опрацьовувались в той чи інший історичний період в Обсерваторії. Подається перелік наукових статей та праць знакових об’єктів. Детально перераховуються та описуються інструменти, за допомогою яких проводились спостереження. Перегорнувши аркуші цього дослідження, знаходимо есе про непересічних науковців, які долучилися до творення історія Астрономічної обсерваторії.

Передмова написана редактором видання директором Астрономічної обсерваторії Б. С. Новосядлим. Богдан Степанович оповів про перипетії написання “Історії”, подякувавши авторам за натхненну працю, адже за час роботи над книгою творилась “історія Історії”. Уточнення даних, праця в бібліотеках, ознайомлення з документами, їх узагальнення, листування з науковцями, які могли посприяти у виясненні деталей – все це тривало майже десять років. До моменту видання книги не дожив багаторічний директор Астрономічної обсерваторії Олександр Олексійович Логвиненко, який сенсом свого життя бачив працю для загального діла, працю до останнього подиху. Небо було його великим захопленням.

Епіграф до видання належить перу М. Коперника і якнайкраще передає дух, що побутував на обсерваторії завжди, впродовж історії становлення та розвитку:

“...І якщо всі науки звеличують дух людський, то найбільше це властиво астрономії, не кажучи вже про величезну духовну насолоду, пов’язану з її вивченням...”

Цитуючи авторів, історія обсерваторії поділяється на певні періоди:

- заснування Астрономічної обсерваторії при єзуїтському колегіумі 1771 р.;
- відновлення обсерваторії на зламі ХІХ та ХХ ст.;
- обсерваторія у міжвоєнний період та в часи Другої світової війни;
- обсерваторія у радянську добу;
- Львівська обсерваторія в часи незалежної України.

У першому розділі “Львівська астрономічна обсерваторія: від початків до сучасності” автори надзвичайно детально описують події, пов’язані зі створенням обсерваторії, її становленням та розвитком, “як найдавнішої спеціалізованої наукової установи на теренах сучасної України”. Аналізуються історичні передумови її створення. “Просвітництво внесло до точних наук новий аспект: розуміння практичної застосовності науки, здобуття користі з нових знань. Наприклад, різким піднесенням астрономія завдячує головно практичній цінності для навігації та геодезії. З початку ХVІІІ ст. обсяги задач і методика землемірних робіт значно змінилися. Виникла потреба в національних, і навіть міжнародних проектах з картографування обширних територій на базі точних триангуляційних вимірювань.”

Врешті авторам вдалося знайти “точку рівноваги” та завершити багатолітню суперечку щодо дати заснування обсерваторії, адже донедавна нею вважався момент часу двома роками раніше. “Отже, якщо датою заснування обсерваторії, за традицією, вважати спорудження спеціальної будівлі, у якій встановлені астрономічні інструменти та визначені координати репера, то нею є 15 травня 1771 р., про що знайдено документальні свідчення.”

В історичному контексті згадується і архієпископ Вацлав Єронім Сераковський (1700-1780) і його племінник Себастьян Сераковський (1743-1824), канонік Домінік Лісогорський, отець-єзуїт Йозеф Лісганіг (1719-1799) та багато інших постатей, що були причетні до становлення обсерваторії тих часів.

Нарис відтворює соціальні та економічні умови розвитку установи, її наукову діяльність, охоплює періоди її піднесення та падіння. Інший період відродження обсерваторії починається з 1824 року, коли кафедру фізики Львівського університету очолив Август Кунцек (1795-1965), “один з найліпших представників професорського складу університету за всю його історію аж до середини ХІХ ст. Викладав... популярні лекції з астрономії та метеорології”. Далі йдеться про приват-доцента астрономії Вацлава Ласку (1862-1943), який директорував на обсерваторії з 1897 року. З 1902 року до справи долучився Марцін Ернст. Працювала Астрономічна обсерваторія і у міжвоєнні роки і під час Другої світової війни. З 1932 року директором був доктор Євгеніуш Рибка.

Автори аналізують стан речей на обсерваторії і у мирний час. З'являються нові спеціалісти, нові напрямки, розбудовується новий спостережний плацдарм в Брюховичах біля Львова.

Стаття "З історії астрономічної обсерваторії у міжвоєнний період" за авторством Конрада Рудницького представлена для "відображення долі університетської Астрономічної обсерваторії у Львові в міжвоєнний період". Відомий астроном з Ягелонського університету "використовував архіви ордену єзуїтів, які зберігаються у Кракові, статті та щоденник багаторічного директора Львівської обсерваторії передвоєнного та повоєнного періоду, відомого дослідника історії астрономії в Польщі Євгеніуша Рибки". Цей нарис жваво та з притаманним автору патріотизмом ілюструє трагічну долю науковців в той нелегкий час. Мужність людей, які працювали на дослідницькій ниві варта глибокої поваги. Переглядаючи фотографічні пластинки змінних зір 1940-х років не перестаєш захоплюватись високим духом астрономів-дослідників.

Значна частина книги відведена на представлення стану та аналізу наукової думки у післявоєнний період до сьогодні. Як вважає редактор видання Б.С. Новосядлий, "розквіт обсерваторії як за широтою наукової тематики, так і за інструментальним та кадровим забезпеченням припадав на післявоєнні роки і продовжується нині".

Наступні розділи книги розповідають про наукові здобутки у різних напрямках досліджень астрономічної обсерваторії. Зокрема, це "Становлення та розвиток досліджень фізики Сонця у Львові", "Відділ фізики зір і галактик: спостереження та теорії", "Відділ релятивістської астрофізики та космології: від чорних дір до великомасштабної структури Всесвіту", "Відділ практичної астрономії та фізики ближнього космосу".

У згаданих розділах розгорнуто представлені тематики відділів, з вказанням персональних внесків співробітників, тематикою дисертацій, публікаціями. Прослідковується історія впровадження інструментів для спостереження. В результаті розвитку обсерваторії побудовані два робочих майданчики для спостережень та демонстрацій - на території Астрономічної обсерваторії в центрі Львова (вул. Кирила та Мефодія, 8) та на заміській станції в смт. Брюховичах.

Автори доклали чимало зусиль, щоб текст був не лише інформативним, але й передавав настрої що побутували на обсерваторії. Читач наче побував і на Кирила і Мефодія, 8, і на Менделєєва, 8, і на Длугоша, 8. Згадується дуже багато науковців, які хоч якось долучилися до співпраці з Львівською обсерваторією, від С. Каплана, на праці якого посилався А. Ейнштейн, до Б. Бабія, ім'я якого увічнене у назві конференції, що проводиться у ЛНУ.

"Історія..." знайомить із цілою плеядою астрономів в історичному контексті, від витоків обсерваторії до сьогодні, які набули міжнародного визнання, праці яких стали загальнолюдським надбанням. Упорядники книги особливу увагу приділили таким непересічним постатям як Марцін Ернст, Євгеніуш Рибка, Володимир Степанов, Самуїл Каплан, Моріс Ейгенсон, Ярослав Капко, Петро Олійник, Богдан Бабій, Олександр Логвиненко. Це особливі есе, про багатьох згаданих видатних особистостей сучасні студенти та молоде покоління знають з підручників фізики та астрономії, із наукових статей, із назв конференцій. Про великих астрономів написали їхні співробітники, друзі, колеги. З поміж рядків перед очима постає людина-науковець, з її надіями та сподіваннями.

Цікавий та дещо несподіваний розділ "Видатні діячі науки і культури,

які працювали в Астрономічній обсерваторії Львівського університету”. Виявляється, що львівське небо підштовхнуло до пошуку наукової істини не лише фізиків та астрономів, але й майбутніх артистів, зокрема, Богдана Ступку, правда, у свій, особливий, спосіб. До слова, Богдан Сильвестрович відвідав обсерваторію незадовго до смерті та з ностальгією згадував час спостережень змінних зір у 1959 році.

Видання містить посилання на найбільш знакові публікації, які стали підсумком систематичних спостережень та наукової роботи авторів всіх підрозділів Астрономічної обсерваторії за весь час існування наукової структури. Аналізуючи цей матеріал, потрібно зазначити широку географію співпраці з обсерваторіями країни та закордоння, що зумовлює відкритість та конкурентність думки, відповідність вихідної інформації сучасним вимогам точності та відтворюваності.

Книга видана у подарунковому варіанті: вдало підібраний шрифт, професійне оформлення, високоякісний друк. Фотографічний матеріал доповнює інформаційний блок і робить видання образнішим та легшим для сприйняття.

Наприкінці передмови Новосядлий Б.С. зацітував слова відомого астронома Франца фон Цаха (1754-1832), написані у листі-відповіді невідомому львівському міщанину 212 років тому:

“Пам’ять про великих людей, які свій вплив, свій авторитет і свої сили віддавали для поширення справді розумних і корисних знань і тим прислужилися людству, не може ніколи загинути, їхні імена стоять записані на небосхилі незгасними чотами”.

Ці пророчі слова є тією найвищою метою, з якою автори працювали над виданням. Лише правдиве відтворення минувшини, його аналіз дає можливість рухатися далі, успішно розвиваючись. А завданням астрономії, як і науки загалом, є подолання невігластва, поширення правдивих наукових знань, їх популяризація. З такою метою і була створена обсерваторія монахами-езуїтами у далекому 1771 році. Упродовж всієї історії астрономи Львівської обсерваторії намагалися з честю носити ім’я науковця.

**REVIEW ON THE BOOK
“HISTORY OF ASTRONOMICAL OBSERVATORY
OF IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY OF L’VIV”**

Sofiya APUNEVYCH

Ivan Franko National University of L’viv,
8 Kyrylo and Mefodiy Street, L’viv, 79005, Ukraine
e-mail: sofiya.apunevych@gmail.com